

dat de eraan ten grondslag liggende (vermeende) tegenstelling van vrouw en rede, verre van 'opgelost' is.

De röntgenfoto van het achttiende eeuwse medisch vertoog geeft het volgende te zien: de mens bestaat voor een groot deel uit vocht, uit sappen. In het lichaam van de man heerst droogte en warmte, in het lichaam van de vrouw maken koude en vochtige sappen de dienst uit. Het minder perfecte, het koude en vochtige, streeft naar het perfecte, droogte en warmte. Dit doel wordt evenwel nimmer bereikt en het gevolg daarvan is dat de vrouw een wisselvallig en wispelturig karakter bezit.

Verder maakt de zachtheid van haar vlees de vrouw zowel impulsief als passief. Het vreemdst is het gesteld met de baarmoeder, dat mysterieuze vrouwelijke orgaan: die leidt een losbandig bestaan in het lichaam, zwerft tot aan de hersenen en klampt zich vast aan het hart.

Het is duidelijk: wat haar natuur betreft staat de vrouw aan de kant van

zamelnaam voor een veelvoud aan denkvormen waarvan niettemin globaliserend kan worden vastgesteld dat ze zich heel wat flexibeler van karakter tonen dan voorgaande denkvormen.

Het principe van de onveranderlijke menselijke natuur wordt door de moderne, achttiende-eeuwse denkers ingeruild voor het principe van de kneedbaarheid. Het karakter van de mens zou niet reeds bij de geboorte nagenoeg vastgelegd zijn, maar zou iets zijn dat in hoge mate door de omgeving beïnvloed kan worden.

Naïviteit kan de Verlichtingsdenkers echter onmogelijk verweten worden: het optimisme over de 'maakbaarheid' van mens en samenleving wordt bij hen onmiddellijk weer getemperd door een grondig pessimisme. Als de omgeving zich al te krachtig opdringt, als een individu teveel stimuli krijgt te verwerken, zou er wel eens iets behoorlijk mis kunnen gaan.

Het evenwicht tussen het individu en zijn omgeving, en tussen lichaam en ziel, is van een bijzonder precair karakter. Wie alle prikkels zomaar op zich af laat komen, wie zich onbekommerd overgeeft aan het botvieren van de eigen hartstochten, die brengt de vochtenhuishouding in het lichaam in gevaar. Het gevolg: een eindeloze rij ziektes.

Het zijn vooral de volksklassen die het zwaar te verduren krijgen. Uit de monden van de verlichte, hervormingsgezinde artsen en pedagogen klinkt in de achttiende en negentiende eeuw een onafgebroken klaagzang op over de bandeloosheid die er in dat milieu heerst. Niet dat men zo bekrompen is om te denken dat emoties en prikkels van buitenaf volledig ontoelaatbaar zijn, het gaat de hervormers er veel meer om dat de emoties in de juiste, evenwichtige banen geleid worden. Zelfbeheersing en zelfbeperking, daar moet de invloed van de omgeving op het individu op uitdraaien.

Maar niet alleen de volksklassen, ook de meer gegoede milieu's moesten oppassen. Het zich ongeremd overgeven aan de verrukkingen van het lezen van romans, het bekijken van theaterstukken en het beoefenen van wetenschap kon desastrueuze effecten hebben.

Dat ook de wetenschap als potentiële

onheilstichter gezien werd, kan verbazing wekken. Proclameerde de Verlichting zich niet als het tijdperk van de rede en had de rede in de vorm van de wetenschap niet zijn mooiste en bestzittende kostuum aangetrokken? Waar betrouwbare kennis op het toneel verschijnt, zo leek het toch, daar zouden tot dan toe respectabele opvattingen onmaskerd worden en hun ware, afzichtelijke tronie van bijgeloof en vooroordeel laten zien.

Deze opvattingen waren inderdaad wijd verbreid, maar *Michel Foucault* geeft in zijn *Geschiedenis van de waanzin* aan dat de houding ten aanzien van de wetenschap niet vrij was van een zekere dubbelzinnigheid. De grote angst was dat het streven naar kennis zou leiden tot een ware studiemanie; het bibliotheekleven en de abstracte speculatie kunnen een onophoudelijke agitatie van de geest veroorzaken, waar tegenover, als schrijnend contrast, de roerloosheid van het lichaam staat. De gedachten hebben de nei-

De geleerde vrouw is eeuwenlang als een ongerijmd verschijnsel, een buitenissig wezen beschouwd.

de onredelijkheid. En die vrouwelijke natuur laat zich niet zomaar uit haar banen dwingen, de straf daarop is een vernield zenuwgestel. Brita Rang: "In het kader van zulke visies op vrouwen was een geleerde vrouw een soort vergissing van de natuur, een *monstrum naturae*, iets dat tegen de natuur ingaat. Hebben zulke vrouwen weliswaar een vrouwelijk lichaam dat alle vrouwelijke dwaasheden laat vrezen en vermoeden, haar geestelijke vermogens echter tonen de vergissing van de natuur: hun hoofd werd immers als mannelijk voorgesteld."

In de loop van de achttiende eeuw raakten zulke denkbeelden langzamerhand achterhaald. Om die veranderingen te kunnen plaatsen moeten we het maatschappelijk decor aan een korte inspectie onderwerpen. Dat decor nam de gestalte aan van de *Verlichting*, de ver-

